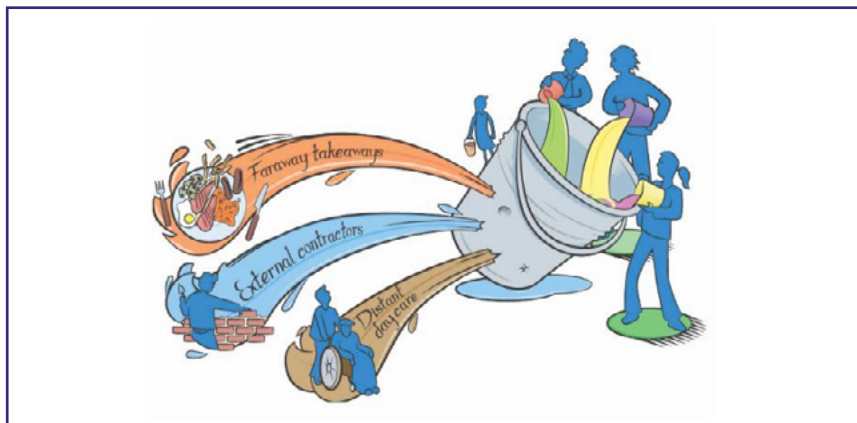




7. כלכלה מקומית מקיימת

מאירה הנסון - מרכז השל לקיימות.

'הדלי הדולף' הוא דימוי שימושי לתיאור מכשול זה (ראו איור בדף זה). כאשר הכלכלה המקומית מיוצגת כדלי, כסף הנכנס לאותו דלי יכול למלא אותו ולשמש את תושבי המקום, או לזלוג החוצה דרך החורים. ישנן דליפות מהן לא ניתן להימנע, כגון כסף מקומי המושקע בתשלומי מיסים, משכנתא, ושירותים שונים. אולם, האתגר הוא לזהות את ה'דליפות' אותן ניתן 'לסתום', על מנת לשמור כמה שיותר מהמשאבים בסביבה הקרובה.



הדלי הדולף, מתוך פרויקט כלכלה מקומית מקיימת www.kamam.org.il

כלכלה נתפשת לרוב כפעילות ברמה הלאומית והגלובלית וכמכשול לתהליכים מקיימים. אולם, כלכלה היא, למעשה, האופן בו אנו מקצים משאבים לרווחת הכלל ועל כן היא רלוונטית ואף הכרחית לקיימות ברמת השכונה.

כלכלה מקומית מקיימת (כמ"מ) היא תפיסת פיתוח מקומית ואזורית, המקדמת את הרווחה (WELFARE) והשלומות (WELLBEING) של קהילות, באופן השומר על הסביבה הפיסית והביולוגית. בעולם של שוק פיננסי גלובלי, שלטון הבנקים בכסף, אי שיווין ואבטלה, כמ"מ מציעה חלופה, השמה במרכז את הקהילות המקומיות: על כל צרכיהן, יכולותיהן, עושרן התרבותי והזכויות שלהן.

< אתגרים בפיתוח כמ"מ

פיתוח כמ"מ דורש כי מרבית המשאבים המושקעים באזור, יישארו כמה שיותר זמן באותו מקום, לפני שהם עוברים לידיים חיצוניות. המכשול העיקרי, אם כך, בפיתוח שכזה, הוא שרוב הכסף הנכנס לאזור מסוים, דרך הכנסות התושבים, תקציבים ממשלתיים או אפילו תרומות, אינו מגיע לעסקים מקומיים או לשירותים הנרכשים מתושבי המקום, אלא לקבלנים חיצוניים ולרשתות השיווק הגדולות. תמונת מצב זו משקפת שכונות שונות בארץ ובעולם, אך מצב זה בעייתי במיוחד בשכונות מוחלשות בכלל, ובפריפריה בפרט, כאשר כסף המושקע בשיקומן עוזב את המקום לעיתים מיד לאחר שהגיע.

◀ כמ"מ ברמת השכונה

נבחין בין שלושה מושגים המשמשים במקביל לתיאור של כמ"מ: כלכלה מקומית, כלכלת שיתוף וכלכלה משלימה.

• כלכלה מקומית

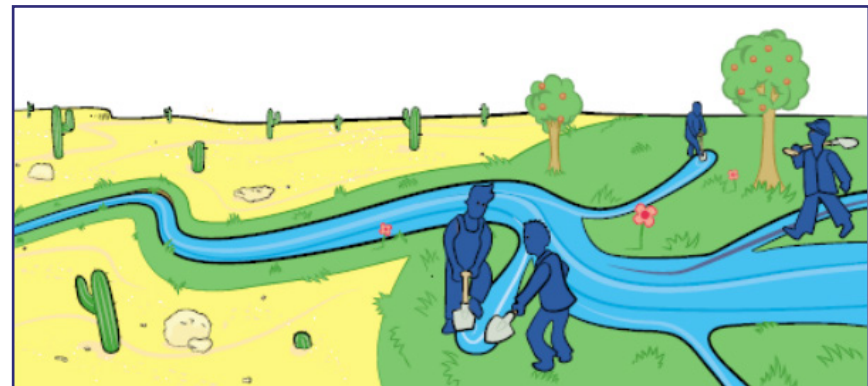
מגוון הפעילויות הכלכליות הנעשות ברמה המקומית על ידי יצרנים, צרכנים ועסקים מקומיים. גודל השכונה הוא משמעותי, כמובן, לכמות השירותים הנצרכים בה, אך צריכה מקומית היא קודם כל החלטה עקרונית של צרכנים ומוסדות ציבור הפועלים בשכונה.

• כלכלת שיתוף

כלכלה המאפשרת גישה משותפת למוצרים, שירותים ואפילו כישורים של אנשים. הפוטנציאל המקומי של כלכלת שיתוף הוא עצום, החל משיתוף נסיעות וחפצים (תמונה 1) ועד מימון משותף של פרויקטים דרך מימון המונים. כלכלה זו גם יוצרת אפשרויות ל'מיקרו יזמות', כלומר, יצירת מקורות להכנסה נוספת על ידי השכרת חפצים או משאבים וביצוע שירותים. כלכלה זו נמצאת במגמת צמיחה הודות לטכנולוגיות המידע הזמינות כיום, כאשר המשותף לכל היוזמות השונות הוא – אמון. כאן גם נמצא הערך המוסף של צריכה שיתופית, בחיזוק הקשרים בתוך הקהילה.

דרך אחרת לתאר את האתגר הגלום בכמ"מ הוא הגדלת זמן השהות של הכסף בכלכלה המקומית ואת מספר השימושים שנעשים בו, וזאת על ידי ניצול מיטבי של משאבים קיימים ופיתוח יוזמות לפי הצרכים והיכולות של תושבי המקום. דימוי טוב למגמה זו הוא תעלות השקיה (ראו איור בדף זה): הכסף (מים) מוזרם לתעלות רבות וכך משקה אזור נרחב יותר מאשר תעלת השקיה אחת. ככל שהכסף מגיע ליותר עסקים מקומיים, כך גדלה הרווחה הכלכלית של הקהילה באזור. מדד שימושי למדידת הגלגול החוזר של הכסף בתוך המערכת הכלכלית הוא 'המכפיל המקומי', שמתואר בהמשך.

לשלטון המקומי יכולה להיות השפעה מכרעת על האופן שבו מתנהלת הכלכלה המקומית: במתן העדפות לעסקים מקומיים המשרתים את תושבי המקום באמצעות הקלות במיסוי, סיוע בייעוץ, הכוונה עסקית ופתיחת הזדמנויות לעסקים חברתיים לפעול. עידוד עסקים קטנים מקומיים יתרום גם ליציבות כלכלית וגם לחוסן חברתי ולחיי הקהילה.



תעלות השקיה, מתוך פרויקט כלכלה מקומית מקיימת www.kamam.org.il

כלכלה משלימה

אוסף של כלים כלכליים המתקיימים במקביל לכלכלה הפורמלית. בבסיס של כלכלה זו עומדת התפיסה שכסף הוא למעשה הסכם בתוך קהילה נתונה, לשם החלפת סחורות ושירותים, כאשר המטרה היא לחבר בין צרכים לבין משאבים.

הדוגמה הרווחת ביותר לכלכלה זו היא מערכות מטבע משלימות, בהן נוצר למעשה שוק חליפין המנוהל סביב ערך כלכלי אחר, שונה מהכסף ה'רשמי' באותה מדינה או אזור (תמונה 2). היתרון המשמעותי הוא ביצירת מכפיל מקומי ובמיצוי המקורות הכלכליים הקיימים במקום. בפועל מדובר במערכת כלכלה בלתי פורמלית, כלומר ללא מיסוי ובלי תשלום ביטוח לאומי. נכון להיום המשמעויות המשפטיות של כלכלה משלימה עדיין נמצאות בבדיקה. דוגמאות למערכות מטבע משלימות מתוארות בהרחבה בהמשך הפרק.



1. מטבעות מקומיים. לקוח מאתר [ITHACASH](#), מערכת מטבע מקומי באיתקה, ניו יורק
2. עמדה להחלפת ספרים בכפר סבא

2. דוגמאות ברמת השכונה

ביישום כמ"מ ברמת השכונה חשוב לזכור כי היוזמות המוצלחות הן אלה שמותאמות להקשר המקומי. גודל השכונה, מאפייניה החברתיים-כלכליים והרכב האוכלוסייה כולם בעלי משקל, כמו גם מיקומה הגיאוגרפי של הרשות, אם במרכז הארץ או בפריפריה, אופי עירוני, כפרי או אחר, ומאפיינים נוספים. גם המאפיינים הכלכליים של שכונות שונים ממקום למקום: בערים גדולות עסקים מקומיים נסמכים לא פעם על לקוחות מחוץ לשכונה ואף מחוץ לעיר, ואילו בישובים קטנים המצב שונה. לכן, השלב הראשון הוא לערוך מיפוי קהילתי של הנכסים והיכולות הזמינות כתנאי מוקדם לפעילויות לקידום כמ"מ בשכונה ולשתף את התושבים בתהליך.

כאשר מתקבלת תמונה של המצב הקיים בשכונה, ועל הפוטנציאל הגלום בה, ניתן לזהות כלים ופעולות התערבות מתאימים. מרחב ההזדמנויות של כמ"מ בשכונה הוא פונקציה של צרכים מקומיים והיכולת להיענות להם בצורה יצירתית. מרכז הקיימות המקומי יכול להוביל יוזמות כמו גם להוות מקור מידע, מקום מפגש לשיתוף רעיונות ומשאבים, חממה ל'מיקרו יזמות' שעניינה קיימות שכונתית, ועוד. להלן כמה דוגמאות אפשרויות לפעילויות.

כמ"מ היא פונקציה של מה קהילה עושה עם המשאבים שלה, האנושיים, הפיסיים והפיננסיים, כאשר ישנם כמה יעדים אליהם אפשר לשאוף, וביניהם: מגוון עסקים ויוזמות, המספקים מגוון רחב של סחורות ושירותים; מכפיל מקומי גבוה ושימוש חוזר בפסולת בתוך השכונה; בסיס מקומי של נכסים פיסיים, פיננסיים וסביבתיים כמו גם יכולות, כישורים וידע של תושבי המקום; היענות גבוהה של הסקטור הציבורי והעסקי לצרכי הכלכלה המקומית; בסיס קהילתי ואזרחי איתן הכולל אקטיביזם מקומי, מנהיגות, התנדבות והשתתפות בדיונים מקומיים; צמצום טביעת הרגל האקולוגית של השכונה; והבנה של קשרים הדדיים, כלכליים, תרבותיים ואקולוגיים, הקושרים בין קהילות, סובבים את כדור הארץ ומשפיעים על העתיד.

- **ירידי אומנים מקומיים**
ירידים תקופתיים לקראת חגים הם דרך לעודד רכישת מתנות שתתרום לכלכלה המקומית. ניתן לשלב ביריד סדנאות ליצירה, שוק החלפת מתנות ועוד.

- **בית קפה שכונתי**
בשכונה בה יש ביקוש לעסק מסוג זה הוא יכול להוות מקור הכנסה עבור מרכז הקיימות המקומי. בשכונה בה קיים בית קפה עצמאי, המרכז יכול לאמץ אותו, לרכוש ממנו כיבוד לאירועים ולתכנן פעילויות עם תרומה הדדית. בית קפה שכונתי יכול להיות צרכן של תוצרת ומזון מקומיים ואף להוות מוקד מכירה לעבודות יד ומוצרים של תושבי השכונה. דוגמאות:

קפה רינגלבלום בבאר שבע והבר-קיימא בתל אביב.

- **המכולת השכונתית**
מכולות עצמאיות מתקשות לעמוד בתחרות עם הסופרמרקטים הענקיים והרשתות הגדולות. אם קיימת מכולת עצמאית בשכונה חשוב שתהווה שותפה לפעילות המרכז על ידי מכירת מוצרים ידידותיים לסביבה, מוצרי מזון אורגני, מוצרים המיוצרים בשכונה ועוד. במקום בו אין מכולת שכונתית, או שזו נמצאת בקשיים כלכליים, קואופרטיב צרכנים יכול להפעיל מכולת כעסק חברתי.

- **הפקת אלפון של בעלי המקצוע בשכונה**
פרויקט שמתאים לשכונה עירונית גדולה. ניתן להרחיב את האלפון או לבסס אותו על עסקים ביתיים, אומנים מקומיים ועוד. דוגמה: פרויקט כזה נעשה בקריית שלום בתל אביב.

- **שוק מזון שכונתי**
מרכז קיימות מקומי יכול ליצור מרחב למכירת תוצרת מגיבון מקומי ומוצרי מזון מעסקים חברתיים ועסקים ביתיים של תושבי השכונה.



קפה רינגלבלום, מודל לעסק חברתי מקומי

- **סדנה קהילתית לעשייה עצמית או 'קפה תיקונים'**
הרעיון הוא לאפשר מרחב בו אנשים לומדים לבנות וליצור בעצמם דברים, כמו בניית רהיטים, תפירה, תיקונים ועוד. דוגמה: הסדנא לקיימות קהילתית מעשית קרית טבעון.
- **חקלאות עירונית בחצרות בתים**
יוזמה כזו תלויה, בין היתר, בזמינות של גינות, איכות הקרקע והאקלים בשכונה. המרכז השכונתי יכול לנהל כזו יוזמה, ואת התוצרת המקומית למכור בשוק מזון שכונתי. דוגמה: בעיר ונקובר שבקנדה קבוצת גננים שוכרת שטחי גינה של בתים למערך של גידול ירק ופרי לצריכה מקומית.

- **שיתוף חפצים בשכונה ובבתים משותפים בתוכה.**
לדוגמה: **פרויקט אגורה** המציע החלפת חפצים ללא תמורה כספית. דוגמה נוספת: קבוצת פעילים בברלין הפיקה גלויה עם מדבקות שניתן להדביק על תיבת הדואר עם מוצרים ביתיים זמינים להשאלה.



אתר אגורה, אתר אינטרנט ומערכת להחלפת חפצים חינמית

- **שוקי החלפות ויד-שניה**
ניתן למצוא עשרות דוגמאות לשווקים כאלו ברחבי הארץ. אפשר לקיים שווקים קבועים ולהפוך אותם לאירועים שכונתיים עם פעילויות נלוות, וכן לקיים שווקים מיוחדים, כגון שוק ספרי לימוד לקראת שנת הלימודים או שוק תחפושות לקראת פורים.

בבחירת מודל זה או אחר חשוב לזכור, כי האתגר המרכזי הוא לזהות את המשאבים הקיימים ואת השיטה המתאימה ביותר ליצור שוק מקומי שיתמרץ שימוש בהם. המאפיינים הטכניים של המערכת הם משניים לצורך העניין ויש להתאימם לאופי הקהילה המקומית וצרכיה.



המדריך לכלכלה מקומית מקיימת, מרכז השל, שתיל וציונות 2000

קיימים כיום כמה מודלים של מערכות מטבע משלימות המתאימים לרמת השכונה:

- **'בנק הזמן'**
הוא מודל בו זמן משמש כאמצעי החליפין. זמן שמושקע בעבודת התנדבות בשכונה, יכול לשמש אחר כך 'לרכוש' שירותים המוצעים על ידי תושבים אחרים, כמו שמרטפות או סיוע בצביעת הדירה. העיקרון לפיו מעריכים עבודה בשעות נותן ערך שווה לזמן של כל אחד בקהילה. דוגמה: במרכז לקיימות שכונתית בשכונה ד' מזרח בבאר שבע, התשלום עבור השתתפות בסדנאות והרצאות נעשה על ידי שעות עבודה שהמשתתפים נותנים למרכז.
- **מערכת חליפין מקומית (LETS)**
שמטרתה החלפת שירותים בין חברים, תוך שימוש במטבע וירטואלי. מטרת המודל לייצר תת-מערכת של מסחר ער, כאשר המסחר מתבסס למעשה על אשראי המוחלף בין החברים. הצלחת המודל תלויה, בין היתר, בהיצע מספק של שירותים שיהפוך את ההשתתפות במערכת לכדאית. יש המשלבים כסף וירטואלי ו'אמיתי' כדי לכסות הוצאות על חומרי גלם. דוגמאות: מערכות O-SHARE ו-מאמאזון.

3. רשימת מרצים ויועצים

- **תוכנית כלכלה מקומית מקיימת**
תוכנית בינלאומית לפיתוח ויישום תפיסת הכמ"מ:
073-2445422, 073-2445466.
- **עמותת נובה**
מספקת שירותי ייעוץ עסקי וניהולי לעמותות וארגונים
חברתיים במטרה לשפר ולבסס את ההתנהלות השוטפת.
[קישור לפרטים נוספים.](#)

4. הדרכות תושבים

- **סדנת 'הדלי הדולף'**
המהווה נקודת פתיחה לתהליך ארוך טווח של קידום כמ"מ
בשכונה. לבניית הסדנה ניתן להיעזר בחומרים שפותחו באנגליה
על ידי ארגון NEF (NEW ECONOMICS FOUNDATION).
ניתן למצוא מדריך בעברית באתר של [תוכנית כמ"מ](#).
- **סקר של המכפיל המקומי (LM3) בשכונה**
זהו כלי הנותן אינדיקציה מספרית לפעילות כלכלית באזור
מוגדר, וכפועל יוצא נותן לנו מידע על הזדמנויות לחיזוק
הכלכלה המקומית. דוגמה לסקר שנערך במתנ"ס בני ברית
בשכונה יפו ג' דרום ניתן לראות [בקישור זה](#).
- **הכשרות ל'שיפוצניקים' שכונתיים**
תוכנית הכשרות לתושבים בשכונה, עם כישורים טכניים
רלוונטיים לבצע פעולות המקדמות אורח חיים מקיים, כגון
איטום חלונות ואיסוף מים אפורים. תוכנית כזו יכולה לייצר
הכנסה נוספת לקאדר של 'מיקרו יזמים' שכונתיים.

5. מדריך להכשרת חלל מרכז הקיימות המקומי

כמ"מ היא תפיסה שצריכה להנחות את המרכז בזמן ההקמה ולאורך התפעול. הדרכים לעשות זאת הן מגוונות, וכוללות בין היתר העסקת קבלנים ועובדים מקומיים, רכישת ציוד ומזון מעסקים מקומיים, הזמנת מרצים ומנחי סדנאות מהאזור ועוד.

בנוסף, המרכז הוא בעצמו משאב כלכלי, אותו ניתן להשכיר כאולם למפגשים, הרצאות או סדנאות בתמורה לתשלום סמלי, או בתמורה לשעות פעילות במרכז. סדנאות מקצועיות המתקיימות במרכז צריכות לפעול מתוך חשיבה על צריכה שיתופית של כלי העבודה והמכשירים ויצירת הזדמנויות ל'מיקרו יזמים'.

בנוסף, פעילות המרכז צריכה להתבצע תוך ניצול אופטמלי של המשאבים הקיימים בשכונה: מבני ציבור קיימים העומדים ריקים בשעות הערב, שטח נטוש שאפשר להפוך אותו לגינה זמנית, בית קפה או פאב שכונתי שמעוניין בהרצאה במקום ועוד.

6. רעיונות למיצגים

תחום הכמ"מ הוא רחב ומגוון, אך גם מעט מופשט, מכיוון שהוא מדבר יותר על תפיסה ורעיון, מאשר על ביטויים פיזיים. בכל זאת, ישנם מיצגים שיכולים לעזור לקדם את הרעיון ברמת המרכז, הכול תלוי ביצירתיות וביוזמה של אלו הפועלים ועובדים באזור. הנה כמה דוגמאות:

- לוח עליו ניתן לפרסם עסקים מקומיים, ופעילויות ושירותים שאנשים מציעים באזור, כולל מפה ופרטים ליצירת קשר. יש להגדיר היטב מהם הקריטריונים לכניסה לרשימה.
- מידע נגיש לגבי יוזמות ומקורות המתקשרים לקידום הרעיון של כמ"מ, כמו אתרים לשיתוף חפצים ושירותים, בנק זמן, אפליקציות רלוונטיות ועוד.
- ספרייה להחלפה או השאלה של חפצים.
- הסבר על המכפיל המקומי והתרומה של כלכלה מקומית לקהילה ולסביבה (תמונה 4).

חומרים נוספים

- אתר האינטרנט של תוכנית כלכלה מקומית מקיימת.
- אתר המרכז לקיימות מקומית.
- פייט, גליה. המדריך המשפטי להקמת עסק זעיר ולפיתוחו.
- אתר בנושא בנק הזמן בישראל.
- אתר על צריכה שיתופית.
- כתבה במגזין YES על המכפיל המקומי.